

Kdysi ve třicátých letech přátelé herečky Olgy Scheinpflugové vytvořili kroužek, ve kterém se rozhodli naučit anglickému jazyku. V hodinách se četlo z americké dětské knížky, v níž vystupovalo stádo býčků. Byli to poslušní býčci, a tak vždycky všechno dělali stejně a společně – pásli se, procházeli, odpočívali. Až na jednoho. Jmenoval se Ferdinand a dělal všechno po svém, řídil se svým vlastním rozumem. Jednotu stáda tím kazil do té míry, že každý odstavec anglického vyprávění musel končit zmínkou o něm: „...but not Ferdinand“, tedy „...ale ne Ferdinand“, pravil refrén, který každou drobnou příhodu uzavíral. Ferdinandova jinakost byla vadou na bezchybně sjednocené kráse světa, zároveň však jeho jistotou a konstantou.

Jednalo se o vtipnou hereckou společnost, a tak bylo záhy shledáno, že býček má lidský předobraz v českém novináři, jenž s ním sdílí křestní jméno a patří mezi přátele této společnosti. „Logicky“ se pro tohoto muže ujala přezdívka „Butnot“, do té míry výstižná, že ji přijal také on sám a ve svých denících a zápisnicích ji užíval všude tam, kde by většina jiných autorů napsala slovo „Já“. Jedním z jeho důležitých povahových rysů totiž bylo, že slovo „já“ neznal; dokonce i z „Butnota“ v zápisnicích záhy učinil o mnoho skromnějšího „B.“. Vždycky když chtěl napsat „já“, napsal „B.“ a pokračoval o něm nezúčastněně, z boku, v třetí osobě.

Ze života toho neokázalého muže je relativně dobře známa jen jeho první polovina. V knihách, studiích i četných novinových článcích není obtížné najít veliké množství informací o tom, jak tento muž začínal, jak se už ve velmi časném věku stal výjimečným žurnalistou, jak si ho všiml prezident Masaryk, který mu potom velkorysým finančním darem umožnil vydávat

týdeník *Přítomnost*, jak tento muž psal do *Lidových novin*, přátelil se s Karlem Čapkem, chodil mezi pátečníky a zasedal v Táflrundě, a jak vedle toho všeho napsal i několik pozoruhodných knih, hlavně historickou fresku o počátcích Československé republiky, nazvanou *Budování státu*. Patřil ke generaci, která na sebe vzala vybudování republiky jako samozřejmý a zodpovědný úkol. Sám se s ním ztotožnil do té míry, že je dnes vnímán jako jeden z lidských symbolů meziválečné ČSR; ztělesňuje to, o čem se dnes má za to, že bylo v první republice pevné, silné, stabilní, státotvorné. Razil způsob myšlení a psaní, který sám nazval realistickým a jemuž ve shodě se svým vzorem Karlem Havlíčkem přiřkl konkrétní cíl: aby se podle takového způsobu myšlení a psaní dalo žít, aby tak bylo možné řídit stát a účastnit se v politickém životě.

Ferdinand Peroutka byl mužem první republiky, avšak zdaleka nikoli jen jím. Po roce 1938, který její existenci ukončil, žil ještě celých dalších čtyřicet let, kdy v neztenčené míře dál myslel, psal, publikoval a zčásti se angažoval v politice. Zdaleka přitom nežil jen z rozvíjení odkazu první republiky, z připomínání jejich tradic. Pokud byly v tom směru na něho vyvíjeny tlaky, dokázal jim vzdorovat a žít nikoli vzpomínkami na minulost ani sněním o budoucnosti, ale – v souladu se svou celoživotní filozofií – přítomností. Jakkoli to bylo pro českého demokrata v dvacátém století těžké.

Na sklonku života, v americkém exilu, Peroutka napsal své zřejmě hlavní prozaické dílo, román *Pozdější život Panny*. Zachytil v něm fiktivní život Johanky z Arku, poté co byla v rozporu s historickou pravdou zachráněna před upálením a žije „dál“, přestože jaksi proti smyslu takového života: ten mohl být zakončen jen mučednickou smrtí, vše ostatní se ve srovnání s ní jeví jako nedostačující, vlastně zbytečné. Takto se jevíci „pozdější“ život může mít přesto svůj hluboký smysl, praví se v románě, a obdobně smysl „pozdějšího“ života Peroutkova hledá i tato kniha. Nejedná se o standardní životopis, přestože se také zde na prvním místě „popisuje život“. Tento život je zde však zachycen

hlavně proto, aby ukázal, jak se po roce 1938 dál vyvíjely Peroutkovy názory na smysl československého státu a na možnosti jeho demokracie. Protože tyto názory se vyvíjely zajímavě, směřuje k jejich postižení i tato kniha. Prostřednictvím zachyceného „života“ je to tedy hlavně kniha o „problému“.

Bezprostředně po Mnichovu Peroutka dospěl k názoru, že mezinárodní nezávislost první republiky byla jen dobově podmíněným snem, a domyslel do důsledků, co znamená, když se tento sen nesplnil. Uvědomil si nevelké možnosti, v jejichž rámci může malý středoevropský stát rozvíjet nezávislou politiku. V letech 1938–1939 byl přímým svědkem toho, jak se politický „prostor svobody“ postupně zredukoval na minimum. Po návratu z koncentračního tábora, kde strávil šest let, byl zase svědkem, jak se stará forma státu naplňuje novým, k té původní protikladným obsahem, a snažil se před tím pomocí omezených prostředků, které měl k dispozici, varovat. Zhnusen svými koncentračnickými zkušenostmi s komunisty, musel se přesto chovat jako muž, který sice ví, že v jeho domě jsou lupiči, je však nucen vyjít s nimi po dobrém, aby v nich nevyprovokoval jejich ještě horší vlastnosti. Když uviděl, podruhé ve svém životě, že „prostor svobody“ je zlikvidován, odešel ze země.

Snad proto, že byl po celý život solitérem, mužem reprezentujícím vždy jen sebe sama a své názory, provokuje ještě dnes k podvědomé polemice hlavně ty, kdo tuto schopnost neměli a z různých důvodů a v různých časech splynuli s některým kolektivistickým hnutím, která se přehnala střední Evropou. Je mu vyčítáno, že jeho realismus byl přílišný zejména v tak složitých obdobích, jako byla druhá republika (1938–1939) nebo tři roky mezi osvobozením a komunistickým převratem (1945–1948). Jindy se mu vyčítá, že jeho prvorepublikovou náklonnost k liberalismu po roce 1945 až příliš snadno vystřídal naivní okouzlení socialismem. Opravdu Peroutka udělal v těchto obdobích chyby, pro které je nutno ho dnes omlouvat? Autor po seznámení s dobovými prameny dospívá k názoru, že v zásadě nikoliv, nechceme-li ovšem vytrhávat z kontextu jednotlivé Peroutkovy